

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Református tanügyi politika.

Az 1777-iki Ratio educationis-szal szemben erős ellenzést fejtett ki a magyarországi protestáns egyház. Volt is rá oka. Iskolaügyi autonómiájának jelentékeny részét fenyegette az állam, vagy igazabban a katolicismus javára. A tanügy egységesítése és központosítása volt a cél, mely megnyilatkozott benne; ennek állott szolgálatában az egész munkálat. Ugyanez a szellem érvényesült némi szabad mozgási tér fenhagyásával az 1790–91-iki XXVI. törvény-cikkben, mely törvényes alapra helyezte vissza a protestáns egyház létezési és működési jogát. Ötödik pontjának a tanügyről szóló első fele ugyanis emígy hangzik magyarul (egy kis javítással a Csiky Kálmán fordítása szerint):

„Nemcsak azon mind alsó, mind grammatikai iskolákat, melyekkel birnak, megtartaniok, hanem újakat és mindenütt, ahol szükségesnek látszik, valamint felsőbbeket is, ezeket azonban előleges királyi jóváhagyás hozzájárulásával állítani s azokba mestereket, tanárokat, igazgatókat, aligazgatókat hívni és őket elbocsátani, számukat szaporítani vagy csökkenteni, valamint bármely iskoláik részére ugy helybeli, mint főbb és legfőbb tanfelügyelőket vagy gondnokokat hitvallásuk tagjai közül választani, a tanítás és tanulás módját, szabályát és rendjét (rationem, normam et ordinem) — érintetlen maradván ez iskolákra nézve is fennevezett Ő felsége legfőbb királyi felügyeletének, mint mondatott, az ország törvényes kormánysszékei útján gyakorlandó joga — megállapítani a jövő időkben mindig szabad legyen a mindkét hitvallásu evangélikusoknak, a közoktatási rendszer (coordinatio literariae institutionis) azonban, mely a karok és rendek alázatos előterjesztéséhez képepest Ő felsége által lesz meghatározandó, ezen iskolákra is egyaránt ki fog terjesztetni, de ide nem értvén a vallási tantárgyakat, me-

lyek minden vallásnak saját rendelkezése alatt kell hogy maradjanak. Azonkívül tanulóiknak adomány elfogadása és az egyházi szolgálat segítése végett a jöltevökhöz nemcsak biztosan járulniok, hanem tanulmány céljából külföldi akadémiákra is minden akadály nélkül menniök, és a részökre alapított ösztöndíjakat elfogadniok szabad legyen.“

Ki van tehát benne mondva, hogy a protestáns egyház az egységes, azaz állami közoktatási rendszert teljes egészében tartozik elfogadni és megvalósítani, azaz sem belőle elvenni, sem hozzá pótolgatni nem áll jogában. Ennek a törvénynek az alapján intézkedett aztán az országos törvényhozás, amikor az 1868. évi XXXVIII. törvény-cikkben a népiskolákra, az 1883. évi XXX. törvény-cikkben pedig a középiskolákra nézve megszabta az általános érvényű „közoktatási rendszert,“ — nem különben a kormány is, amikor egyelőre rendeleti uton megállapította a jogakadémiák tanulmányi szervezetét. Azonban ezek a most említett törvények több előzékenységet tanúsítottak a felekezeti tanintézetekkel szemben az 1790–91. évi XXVI. törvény-cikknél, mert engedtek annyi szabadságot az egyházaknak, hogy az állami iskoláktól elérendő végcélnál többet kitűzhesse-nek magok elé, s az állami iskolázás tantervbe foglalt célja csak a minimumot képezze rájuk nézve. Ám más felől az is igaz, hogy midőn mindenki szájából ugy is csak tulterhelésről hallunk panaszt a gimnáziumok ellen, nagy merészség volna igénybe venni ezt a jogot, mely tényleg annyira nem is érvényesül, hogy felekezeti tanintézeteink még a vallást is csak két órára szorítják osztályonként.

A protestáns egyháznak az állami tantervhez kötöttségével szemben meglehetősen lényegtelennek tűnik fel az az engedmény, amelyet az 1790–91. évi XXVI. törvény-cikk magában

foglalt akkor, amikor a tanítás és tanulás módjának, szabályának és rendjének megállapítását meghagyta a protestáns felekezetek jogkörében, bár hangsúlyozva egyúttal az állami felügyeletnek erre is kiterjedő voltát. Ellenben a legnagyobb mértékben lényegesnek tekintendő, legalább az én véleményem szerint az, hogy egyáltalában mindenféle és mindenfoku iskolára vonatkozólag elismeri és érvényben tartja a protestáns egyház abbéli jogosultságát, hogy állíthasson és fenntarthatson akármilyet. Ezzel kezökben hagyott egy roppant nagy értékű jogot: szellemök közvetlen terjeszthetését éppen ott, ahol legtöbb a sikerre való kilátás. A közoktatás keretében ugyanis ennek két alkotó része bir összehasonlíthatatlan fontossággal: a tanítás anyaga és a tanítás szelleme. A magyarországi protestantizmusnak az elsőre vonatkozó jogát ugyszólva teljesen elkobozta az 1790—91. országgyűlés, ellenben a maga teljes egészében érvényben hagyta az utóbbinak a saját tetszése szerinti ápolását. Az a jog tehát, hogy mi közép- és népiskoláink tananyagát esetleg egészen másképpen szabjuk meg, mint az állam, végképpen kisiklott a kezünkől, és bármennyire sajnosan essék is ez, viszont azt sem lehet tagadnunk, hogy a gyakorlati szempontokat véve tekintetbe, például csak a különböző jellegű tanintézetek egyikéből a másikába való átlépés nehézségeire gondolva, talán a közérdek javára

történt e veszteségünk. Elvégre az, ami a protestáns egyház szempontjából kétségtelenül döntő fontosságú, sőt ami addig, míg a többi felekezeteknek szintén vannak iskoláik, s amíg maga az állam saját iskoláinak egy részében katólikus jellegűnek mutatja magát, egyenesen életkérdésnek minősíthető: az oktatás irányának tőlünk függő volta, a tanításnak a protestantizmus szellemében való vezethetése érintetlenül megmaradt a kezünkben. Jogunkban és módunkban áll a protestantizmus szellemét lan- kadatlanul és szakadatlanul terjeszteni valamennyi iskolánkban, és ezeknek a közvetítésével a társadalomban, a közéletben, a politikában, az irodalomban, a tudományban, a sajtóban. Midőn, akárhogy vesszük is, a szellem ad lelket az iskolának, s nem a külső anyag: még a felsorolt törvények után is teljes elégtelenséggel lehet hangoztatnunk, hogy noha ugynevezett autonomikus jogaink el is koptak, de azért most is nagy hatalmat volnánk képesek kifejteni, ha a frázisok teréről át tudnánk lépni a tisztultabb nézetek mezejére.

Az a nagy bajunk ebben a tekintetben, hogy valami csodálatos eszmezavar vált uralkodóvá egyházunk némely intéző köreiben. Ennek a szellemnek a folytonos ápolásáról elfeledkeztek, pedig ez ad létjogot külön egyház voltunknak, míg másfelől görcsösen belékapaszkodtak a külső formulákba, az ugynevezett

TÁRCA.

A régi debreceni polgárság áldozatkészsége.

Rövid áttekintés a debreceniek végrendeletbeli jótévő adományai felett 1580—1790.

(Folytatás.)

Ugyanazon nemzedék, amelynek hitét Mária Theresia recatholizáló törekvései annak előtte szokatlan mértékben tette próbára, végrendeletbeli pium legatumainak számával is kitűnt. Ime a közintézmények szeretetét is gyakorló 458 végrendeletnek 53%-a 1753—1780-ik évekből származik s az ezen idő alatt felbontott mintegy négyszáz testamentum közül harmadfél-száz kegyes hagyományokat is tartalmaz. Ez is a mellett bizonyít, hogy mily széles rétegeket, az egész polgárságot áthatotta az elnyomatás szomorú éveiben a vallás és egyház iránt való köteleesség-érzet, szegénynek és gazdagnak, nőnek és férfinak sziveit egyformán megdobogtatva.

Az ekként kimutatható pénzbeli hagyományok összege 1790-ig 53,161 forint. Ennek a végrendeletek akaratahoz képeest csak kisebb részét kellett tőke gyanánt kezelni. Nagyobb része folyó kiadásokra fordítható és nyomban kiosztható volt. Készpénzen kívül számos esetben maradt közcélokra különféle ingó és ingatlan, — vagy a mint régen

mondották: „mozduló és mozdulatlan“ jószág is. Nevezetesen 1678—1773. között, tehát nem egészen száz esztendő alatt az ekklesiára tizenegy házat és egy boltot, az ispotályi templomra egy —, az ispotályra két —, a cegléd utcai leányiskolára egy —, a Kollegiumra két —, a városra egy házat hagyományoztak. Ezek között voltak a mai egyháztéri 5. a piac-utcai 24. és 37. számú házak az ekklesia javára és a piac-utcai 24. és 37. sz. ház, amelyet a Kollegium 1735-ben 1000 rh. frton adott el.

1646—1779. között öt esetben nyolc száraz malmot hagytak közcélokra. Négy malmot a Kollegium, négyet az ispotály örökölt. A Király István és felesége Mártha Borbála testamentumából birt három száraz malomért az ispotálynak 1751-ben nyolcszáz vonás forintot ígért Kis Gáspár senator uram. De a tanács inkább licitációra kívánta bocsátani azokat.

Nem volt hiány szőlőbeli hagyományokban sem. 1700-tól 1777-ig ily uton az egyház hat egész és rész szőlőt kapott; az ispotály és utcai szegények hármat, a Kollegium is hármat, a város egyet.

Gyakori eset a marha- és terménybeli hagyomány. Például a sok közül: egy borju, máskor két tehén, ismét hatvan darab juh az ispotálynak; egy borjas tehén, máskor két ökör az ekklesiának; egy csikó, majd husz darab marha a Kollegiumnak; egy ló Péterfia-utcának stb. Vagy pedig: az esztendei szőlőtermés a deákoknak; 15 akó bor és 150 véka

autonomikus jogok egyes foszlányaiba. Rettentően szörnyű dolognak futták fel azt, hogy az államsegélyes gimnáziumokba a vallás- és közoktatásügyi kormány nevez ki néhány tanárt, holott csupán az illetékes fentartó testület ajánlottjai közül nevezhet ki, még pedig rendszerint az első helyen fölterjesztett egyént. És vajjon jobb lett volna-e elsorvadni annyi meg annyi intézetünknek, mint elviselni ezt a mindenesetre kellemetlen szépséghibát, de amely a protestáns szellemet, semmi veszedelemmel nem fenyegeti. Mert hiszen mindannyiszor módjában áll magának a fentartó hatóságnak kiválogatni azokat az egyéneket, akikben a legtöbb biztositást látja az iskolát átható szellem további ápolgatására. Csakhogy éppen ott a veszedelem, hogy az ilyenek nevelését hanyagolta el egyházunk. A kevésbé lényeges autonomikus sallangok mellett elmondott dörgedelmes dikciók elterelték a közönség figyelmet tanügyi teendőink legfontosabbjától.

Mert mi is a fő cél a közoktatásunk terére tartozó tennivalóinkban? Természetesen az, hogy a protestáns szellemnek az új meg új nemzedékekben való szakadatlan folytonosságát biztosítjuk, ennek elérésére pedig a köznépnek és az intelligenciának kifogástalanul a mi szellemünkben neveléséről gondoskodjunk. Vagyis hogy a népiskolákat s a középiskolákat a protestáns szellem szolgálatában tartsuk, azo-

kat a századokon keresztül bennök és általok melengetett szellemnek a tüzhelyeiként hagyjuk át az utókorra is, mely egyebeken kívül főleg egyfelől az önálló egyéni gondolkodásban, másfelől az eltérő vélemény jogosultságának elismerésében nyilvánul. Miképpen érhetjük el e szellem fennmaradását? Nincs más módja, mint az, hogy ezeknek a tanintézeteknek a tanítóiban, illetőleg a tanáraiban éljen és fénylő a protestantismus szelleme, ettől legyen áthatva egytől-egyig mindaz, aki protestáns népiskolában, avagy protestáns gimnáziumban tanít. Magamról tudom, hogy minő óriási hatása van az ifjúkori neveltetés irányának. Engem feltélenül az tett reformátussá, hogy a középiskolai osztályokat az elsőtől az utolsóig református gimnáziumban végeztem. Nem térítettek ott, nem is szidalmazták vagy gyalázták a katolicizmust, de az egész oktatást átlengő szellem belévette magát a lelkembe, s meggyőződést alkotott bennem, mely uralkodóvá lett bármely mellékes érdek vagy tekintet felett. Ha nem református szellemű oktatásban részesülök vala, alig hiszem, hogy tizenhét éves koromban odahagytam volna a katolikus egyházat. Talán később, — talán soha.

A tanár gondolkozásmódja és érzülete észrevétlenül átoltódik a gyermeknek, az ifjunak mindenre fogékony lelkébe. A tanár az éltető eleme egy-egy intézetnek. A népiskolában a

buza a Kollegiumnak; ismét 100 köböl élet az alumnus deákoknak és az ispotályi szegényeknek (1757.) egy gönci bor az ekklesiának. majd ismét 100 cseber bor az Isten dicsőségére. (1714. — Sívó Jánostól.) Diószegi Sámuel volt főbíránk is a kistemplom „épületire“ 1716-ban 50 cseber bort (250 frt. értékben) rendelt.

Szép számmal voltak olyanok is, akik házbeli portékákat, ruhaneműeket, ékszereket hagyományoztak kegyes célokra. Szántó Istvánné Dombrádi Erzsébet (1710.) „mivel pénze nem maradt,“ 2 kádat és 3 hordót — kettei gönci, egyik 8 cseberes — hagyott a schola számára. Szilágyi Péter (1763.) egy felszerelt ekét testál a Kollegiumnak. Debreceni Sámuel (1762.) egy asszony embernek való karmazsin színű jóféle portai övet az exspectans deákoknak. Murvai Pálné ezüst láncos hüvelyt az oskolás árváknak. Beksy Istvánné Tatay Zsuzsánna (1769.) 13 sor jóféle gyöngyöt és négy arany gyűrűt az ekklesiának, — édes atyja könyveit pedig a Kollegiumnak. Tiszteletes Hatvani István uram (1780.) azt kívánta, hogy a feleségétől kapott jegyajándékok, ennek halála után, u. m. egy arannyal varrott fehér keszkenő, egy arannyal varrott háló süveg és egy rubintos arany gyűrű eladassanak s azok ára leányi oskolákban tanuló árva gyermekek között osztassék szét. Nádudvari József senator (1767.) aranyos poharait, ezüst evőeszközeit elegendő arannyal együtt a debreceni ref. konzisztoriumra hagyta

akképpen, hogy azokból két szegény ekklesia számára urasztali poharakat öntessen.

Olyan korszakban, a mikor a különböző egyházak élet-halál harcot vívtak egymással; a mikor az erősebb félt az elnyomás hatalmi vágya, a gyöngébbet pedig a félelem érzése töltötte el a másik fél iránt: a közjótékonyt is erősen kifejlődött felekezeti öntudat befolyásolta. Az egyetemes emberszeretet sugallatából eredett jöttetek is közvetlen az adakozó egyházának, saját hitsorsosainak akarnak szolgálni. E tekintetben egyforma katolikus és protestáns társadalom. Kivételek igen ritkák. E ritka kivételek közé tartozik ez az érdekes jelenség is, a mely részint a *debreceni róm. kath. ispotály* a legelső végrendeleti hagyományokat *kálvinista asszonyoktól kapta*. Valamint szembetűnő jelenség az is, hogy noha már 1778 előtt való időről is kerültek levéltárunkba nem protestáns vallású egyéneknek végrendeletei: ezek által sem vallási, sem tanügyi, sem emberbaráti intézmények egy dénárhoz sem jutottak. Még kizárólag katolikus intézmények se.

Más vallásuk közül legelőször hajdudorogi származású, gör. kath. vallású Balázs György halálra ítelt rab rendelt kisebb összegeket lelke üdvéért a pócsi, bősörményi, dorogi és tokaji gör. kath. templomoknak, meg a pócsi bazilita szerzeteseknek. (1778. febr. 4.) Róm. kath. intézményről pedig legelőször egy városunkban élő lutheránus vallású ügyvéd, Balogh, másként Salgovics Pál em-

képtelen vagy hanyag tanítónak rossz az osztálya. A középiskolában az értelmesen nem tanító tanár növendékei, legalább az ő tárgyából, igazi tudást nem birnak felmutatni; a tananyagba lelket nem öntő tanár sem maga iránt, sem tudománya iránt vonzalmat soha nem ébreszt. A főiskolában az előadó szelleme szintén irányzó hatása, és általában minden fokon, a legalsóbbtól a legfelsőbig nem a tanintézet áraszt dicsőséget tanáira, hanem ellenkezőleg a tehetségökkel, tudományukkal, munkásságukkal kiváló, népszerűséget vagy hírnevet szerzett tanárok az intézetre. Nem a tanár dicsősége, hogy itt vagy ott szolgálhat, hanem az iskoláé, hogy ezt vagy azt a tanárt magáénak mondhatja. És nem az iskola adja meg az oktatás irányát sem, hanem a tanár.

Igy állván a dolog, nemcsak a népiskolákra és középiskolákra kell figyelmet és gondot fordítania a magyar protestantizmusnak, hanem mindaddig, míg fentart efféle intézeteket, azokra a tanintézetekre is, amelyek amazoknak a vezetőit vannak hivatva kinevelni, tehát a tanítóképző intézetekre és egy tanárképző intézetre. A nagy protestáns közönség minden rétegének oktatóit: a lelkészeket nevelő, de különben minden kár és hátrány nélkül apasztható számú theologiai akadémiák mellett ezek a tanintézetek érdemlik meg első sorban az anyaszentegyház áldozatait, nem pedig a jogakadémiák,

melyeknek hasznos és áldásos voltát teljeséggel nem akarom kétségbevonni, de mikor anyagi erőnk az elsőrendű szükségletek kielégítésére sem elegendő, akkor bizony pazarlásnak tartom, hogy néhol olyan tulságosan ragaszkodnak a fentartásához. A sárospataki kollegium például annak idejében fel tudta adni tanítóképző intézetét, de jogakadémiáját mind a mai napig valóságos ne nyulj hozzám-virágnak tekinti, annak dacára, hogy teljes erejének kimerítése után is előbb-utóbb versenyképtelenné válik az egész kollegium. Az egyetlen kínalkozó életelixir: az államsegély elől még mindig ridegen elzárkózik az előjáróság, mely ebben keresi dicsőségét, nem pedig az intézet felvirágoztatásában, jobban mondván egyelőre kórságai enyhítésében.

Ezzel a téves uton járó tanügyi politikával szemben jól eső kép tárul a helyi érdekek szűk látköréből kiszabadult szemlélő elébe, ha a tiszántuli egyházkerület hatalmas actiójára tekint, melynek országos pártolásra méltó és teljes tiszteletet érdemlő célja egy református tanárképző intézet, illetőleg bölcsészeti fakultás felállítása. Hogy mennyire nagy horderejű törekvés ez az egyetemes magyar református egyház, sőt általában az egész magyarországi protestantizmus legéletbevágóbb érdekei szempontjából, csak az foghatja fel, aki tapasztalta valaha, hogy minő hatása lehet egy-egy lelkes

lékezik meg végrendeletben (1779. jan. 11.), aki a hontvármegyei egyházas-maróthi ág. hitv. ev. ekklesiának, ahol megkeresztelték 200, az ugyanottani hely. hitv. és r. kath. egyházaknak 50—50 rh. frtot rendelt. Hasonlóképpen más vallásu emberbarátoktól kapta legelső végrendeleti hagyományait (tudniillik a városi közlevéltárban meglévő végrendeletek szerint) a debreceni r. kath. templom s mint már az imént említünk, a r. kath. ispotály is. 1779-ben bizonyos Theodosi István nevű újvárosi görög kereskedő halt meg nálunk, aki kevéssel halála előtt tett végrendeletében egy aranyat hagyott a debreceni pater piaristák templomának. (Ugyanannyit a tokaji görög templomnak, tizet a királynénak és tizet „pater Kirilya görög papjának.”)

Az 1779-ben, felsőbb parancs következtében, városi költségen felépült r. kath. ispotály 1780. nov. 22. jutott legelőször testamentumi hagyományhoz. Egy Szent-Anna-utcán lakozó református asszony, özvegy Nyeste Istvánné Kállai Sára 1—1 rh. frtot hagyományozván a helyét confession levő és a romano-catholica ispotály koldusainak. A következő évben (1781. febr. 19.) néhai nemes Wigandi György hatvan-utcai esküdt-polgár elmaradott özvegye Kis Erzsébet, igen buzgó, csaknem minden vagyonát közcélokra rendelő kálvinista asszony emlékezett meg 10—10 frt. hagyományával a r. kath. ispotályról és a r. kath. árvákról. Ugyancsak ez a jámbor asszonyság a házában kívül 200 v. frtot hagyott a deb-

receni ref. ekklesiának, 100—100-at az expectans deákoknak és a városi tanácsnak, 30—30-at a ref. ispotályban és az utcánként nyomorgó szegényeknek.*

Ide sorozhatjuk, bár további kutatás nélkül bizonytalan, ha vajjon megvalósulhattak-e a végrendelező kívánságai? — Nábrádi Máriát, Borsós Sámuel esküdt polgár özvegyét, aki arra az esetre, ha a férje ellen folytatott pör szerencsés véget ér, amihez pedig jó reménysége vagyon, a neki ítélendő perből 200 v. frtot rendel a Debrecenben lévő tiszteendő piarista atyaságoknak, szabad akaratjukra; 200 at a debreceni Kollegium alumnus diákjainak; ugyanannyit a Kollegium könyvtárának; ötszázat a debreceni ref. predikátoroknak; ötvenet a ref ispotálynak.

1782. febr. 8-án pedig néhai nemes Mártha György özvegye Szenci Erzsébet, aki annak előtte derecskei lakos volt, a derecskei ref. ekklesiának és a debreceni Kollegiumnak rendelt 60 m. frton kívül 12 m. forinttal kívánta megsegíteni a *derecskei r. kath. ekklesiát is.*

(Folyt. köv.)

Zoltai Lajos.

* R. kath. egyén végrendelete legelőször 1781. jun. 21-én hágy 4 rh. frtot a kath. ispotálynak, t. i. Reisinger András lakatos legény; másodiknak Fazekas Andrásné Klarovics Erzsébet testál ugyancsak 4 rh. frtot — 1785. febr. 15-én.

tanárnak, s aki látja másfelől, hogy az állami egyetemek nevelése nyomán egyfelől milyen vallástalan, másfelől milyen anti-protestáns irány kezd néhol lábra kapni. Én részemről a legáldásosabb célu mozgalomnak vélem ezt mindazok között, amelyek ma a magyarországi protestáns közvéleményt többé-kevésbé foglalkoztatják. Ha tőlem függne, hamaros sikere érdekében jóformán átalakulna iskolaügyünk külső képe, de bizonyos vagyok felőle, hogy a belső még jobban, és pedig előnyösen.

Bármennyire rossz néven veszik is némelyek, egyáltalában nem érzem magamat feszélyezettnek ismert állásfoglalásomban ama véletlen helyzettől, mely szerint jelenleg éppen sárospataki tanár vagyok. Sőt azt óhajtom, hogy vajha valamennyi gondolkozni tudó emberünk annyira függetlenné tudná tenni magát a külső és ideiglenes körülményektől, mint ahogy én működésem programjául kijelöltem, midőn 1902. szeptemberében, amikor még eszem ágában sem lehetett, hogy ebben a kérdésben alkalmam lesz valamikor nyilatkozni, székfoglaló értekezésem befejező részletében egyebek mellett a következőket mondtam: „... Irányelvem, hogy mikor a magyar református egyházat és az evangyeliomi protestantismus szellemét immár a sárospataki kollegium kebelében szolgálom, csak munkakörömet tekinthetem a megelőzőhöz képpest változottnak, de tovább is ugyanazoknak a magasrendű elveknek és egyetemes érdekeknek a győzelmét tartozom előmozdítani, amelyekkel szemben és amelyek mellett eddig is kicsinyesnek és számba nem vehetőnek tekintetem egyfelől minden partialis, habár talán állandó jellegű, másfelől minden napról-napra változó, muló érdeket. Ilyeneknek a szolgálatába ezentul sem fogok állani. Elöttem mindig és kizárólag az egyetemes egyház haladása és a protestáns szellem diadala lebeg eszmény és cél gyanánt Személyes vagy helyi érdekek nekem mellékesek, és ha sértik akár a magasabb érdeket, akár az igazi protestantismust, történnék bármi, de engem nem fognak pártolók sorában találni, ugyszintén a magam törekvései sincsenek sem helyhez kötve, sem pedig magán érdekekkel, vagy bárminő exclusiv célokkal összekötésben...“

Ehez ragaszkodom most is, és ezzel meg egyezőleg vágyom annak az időnek elkövetkezésére, amikor nemcsak pohárköszöntőkben hangoztatjuk a testvériséget, a közös célokra irányuló együttes munka szükségességét. Ez alapon persze nem tudom kimagyarázni, hogy vajjon mi okból mondhatja most a debreceni egyetem ügyét

localis érdekű dolognak az olyan, aki a budapesti zsinaton maga is hozzájárult ahhoz a határozathoz, melylyel amaz egyetemes szükségletnek volt nyilvánítva. Igaz, hogy ott bizonyos kulissza mögötti okoknál fogva eltévesztették a dolgot, amennyiben a kolozsvári theologiai akadémia ügyével kavarták össze a debreceni tanárképző intézetét. Minden valószínűség szerint innen eredt az is, hogy a tiszáninneri egyházkerület amaz alkalommal annyi szűkkeblű elfogultsággal nyilatkozott ebben a kérdésben, ellene szegülve még az elvnek is, amelyet pedig akkor még életben levő nagy főgondnoka néhány évvel azelőtt ellenmondás nélkül hirdett, hogy tudniillik mulhatatlan szükségünk van egy felekezeti tanárképző intézetre.

Ennek a bölcs embernek: báró Vay Miklósnak, aki hetven évnél tovább szolgált a magyar református egyházat, és pedig hasonlíthatatlanul nehezebb viszonyok között, mint a mai nemzedék, — ennek az oly sokat tapasztalt, oly sokat fáradott kimagasló protestáns férfinak a szelleme csak a mult röpke emlékei közé tartozik már? Nem hihetem. Nem szabad az, hogy ugy legyen. Oh, hát ihlesse meg az ő egyetemes nagy eszméért hevülő lelke a most élő nemzedékek tagjait is, hogy lelkesedni tudjanak ezért a nagyszabásu, helyes irányu felekezeti tanügyi politikáért, és áldozatot hozzanak az annak betetőzését képező debreceni egyetem oltárán!

Zoványi Jenő.

Álláspontunk és az 1848. évi XX. t.-c. 2. § és 3. §-sa.

A mire még csak egy évtizeddel is előbb, — alig mertünk volna gondolni, — a hazában bevett minden vallásfelekezet teljes egyenlőségének és viszonzosságának nagy kérdése ma már napirenden van s ugy látszik egyszerre égetően aktuálissá lett az 1848. évi XX. t.-c. megvalósítása.

A két protestáns egyházat közösen érdeklő ügyekben kiküldött vegyes bizottság Budapesten 1903. nov. 19-én tartott közös gyűlésében már határozott állást foglalt el idevonatkozólag s e lap olvasói előtt ismeretes munkálatának mindjárt az első részében körvonalozta „követeléseit.“

Néhány nappal azt megelőzőleg felvette a kérdést programjába az új államkormány feje *Gróf Tisza István* is s kijelentette, hogy megvárja a protestáns egyházak állásfoglalását s azután igyekezni fog a kérdést jóakarattal megoldani.

A függetlenségi országos politikai párt a

megoldást sürgeti s rokonszenves támogatására bizvást számíthatunk.

Báró Bánffy Dezső jelszavát már az 1902. nov. 8-án Kolozsvárt tartott kerületi közgyűlésen elmondott híres beszédében kiadta s ugyanazt lapunk f. évi 9. számában irt nagyérdékű cikkében hatalmas logikával ki is fejtette, meg is okolta.

Végre március 12-én az is megtörtént, hogy *Gróf Apponyi Albert* a lelkiismereti szabadság és a hagyományos magyar szabadelvűség nevében az ország békéjének egyik alapfeltételül az 1848. évi XX. t. cikkre hivatkozott s a kérdés megoldását egyenesen becsületbeli kötelesség gyanánt állította fel.

Ha hát volt valaha okunk arra, hogy a legjobbat reményljük, — most már a történetek után jogosan várhatjuk, hogy nemcsak méltányos, hanem törvényes igényeink ki fognak elégíteni s meg fogjuk kapni az államtól azt, a mihez való jussunkat soha senki el nem vitathatja.

Vigyázzunk azonban, hogy egyházunk jövőjét el ne adjuk s önkormányzati jogaink feláldozásával egyházunk hajóját az állam nagy gépezetéhez könnyelműen oda ne láncoljuk! Tévedés volna azt hinni, hogy most már ki fog bennünket az állam tartani. Ilyes valamire ne is számítsunk, — de kaphatók se legyünk. Nekünk tisztában kell lennünk, először azzal, hogy — a mint azt lapunk 1901. évfolyama 31, 32 és 33. számában kifejtettük, — mindaddig míg protestáns egyház lesz, annak gondjait teljes mértékben soha sem lehet és nem is szabad az államra bizni; másodsor azzal, hogy ha már igénybe vesszük az állam támogatását, ennek a támogatásnak a formája olyan legyen, hogy egyházunk közszabadsága és teljes függetlensége intakt maradjon s az ugynevezett „status politicus“ bennünket csupa szeretetből agyon ne nyomhasson. E tekintetben különben még eddig a jelek elég megnyugtatók. Maga *Gróf Tisza István* kijelentette, hogy a protestáns egyházak állásfoglalását ismerni akarja. *Báró Bánffy Dezső* már tovább is megy s 1902-iki beszédében hangsúlyozza, hogy az 1848. évi XX. t.-c. rendeletének a törvényesen bevett összes vallásfelekezetek meghallgatásával kell eleget tenni. Sőt dicséretére legyen mondva, — *Gróf Apponyi Albert* is „a protestáns egyházak törvényben biztosított s a felekezetek meghallgatásával eszközölt alapítványszerű (!) dotálásáról“ beszélt. Ide megy ki a mi óhajunk is. Tiltakoznánk ellene, ha „de nobis sine nobis“ akarnának rendelkezni s mikor erre az álláspontra helyezkedünk, mi az 1848. évi XX. t.-c. végrehajtását követeljük, — a meny-

nyiben t. i. ennek a sokszor idézett törvény-cikknek 3-ik §-ában „expressis verbis“ ki van mondva, hogy „ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.“ Igenis akarjuk, követeljük az állam támogatását, de csakis teljes függetlenségünk, szabadságunk és önkormányzati jogaink biztosításának a feltétele mellett. Öseinkről reánk szállott szent örökségünk nekünk az a mai napság sokak által lekicsinyelt autonomia s több, mint 300 esztendő tanúságaiban gyökeredzik azon meggyőződésünk, hogy ennek áruba bocsátása után csak a protestantismus csődje következhetnék. Résen álljunk tehát, mert a dolog úgy van, hogy ha az állammal szemben önkormányzati jogaink integritása ma már több tekintetben illusoriussá vált, — azért legelső sorban senki másra, hanem csak magunkra vethetünk, a kik csodálatos érzéketlenséggel túrtuk és elnéztük, hogy rólunk nálunk nélkül rendelkezzenek. Hogy így volt, — arra az utolsó 10 év egyházpolitikai mozzanatai szomorú tanúságul szolgálhatnak.

Mikor a sokat emlegetett 1848. évi XX. t.-c. megszületett: akkor ugyan már s főképp a *b. Eötvös* által beterjesztett népiskolai törvényjavaslat napi rendre kerülésekor hazánk felett meglehetősen meggyűlt a zimankó s minden érdeklődés a rohamosan fejlődő politikai eseményekhez tapadt s mégis azt látjuk, hogy az evangélikusok egyetemes gyűlése 1848. július 25-én, — noha még akkor csak magán úton jutott tudomására a miniszteri törvényterv, — már e felett is aggodalmát nyilvánítja s az országgyűlési tárgyalás előtt a felekezetet kihallgattatni kívánja. Ugyanez más formában többször is megtörtént főleg 1850-től 1868-ig.

Jól tudjuk mi azt s fentebb már rá is mutattunk, hogy a mostani államkormány feje a protestáns egyházak állásfoglalásának megvárását ígerte: de ezzel be nem érhetve, azt akarjuk, hogy jussunkat minden jogfeladás nélkül kaphassuk meg. Hiszen, hogy elszegényedtünk; hogy az állam támogatására rászorultunk, azt is annak köszönjük, hogy erőnket a népnevelés, tehát olyan — bár nem tagadjuk, — nemes és dicső cél érdekében merítettük ki, mely állami feladat lett volna s így most csak abból kérünk vissza valamit az államtól, a mit sok száz esztendő óta fizettünk az állam helyett. *Dobos János* az eszes ceglédi pap a debreceni zsinat napjaiban a népiskolákat olyan az egyház testén csüngő piócáknak mondotta, melyek arról elébb-utóbb le fognak hullani. Mi ugyan nem egészen így gondolkozunk, sőt a mint tudva van felő-

lünk, felekezeti népiskoláinkhoz, — mindaddig mig az *átalános* népiskolai államosság be nem következik, szívósan ragaszkodunk: de azt mi is valljuk, mert tapasztalatból tudjuk, hogy bizony nem a szigorúan *egyházi* szükségletek mérítették ki a protestáns egyházak erőforrásait, hanem azok az áldozatok, melyeket az állam helyett a népnevelés, tehát a magyar kultúra oltárára hordtunk. Ahonnan mi sem volna igazságtalanabb, mint ha akkor, mikor majd, — jól esik hinnünk nem sokára! — a kimerült protestáns egyházak állami felsegélésére kerül a sor, ezt a segílyt az állam százados jogaink feláldozásáról kiállított s jól zsirált váltóink ellenében lenne csak hajlandó kiutalványozni.

Egyébiránt álláspontunk az, hogy az 1848. évi XX. t.-c. keretében nem csak az egyházi adózás kérdésének kell dűlőre jutni, hanem a lelkészi kongrua felemelésének, a lelkészi korpótlékok, lelkészi és theol. tanárok nyugdíjintézetének és a vallástanítás díjazásának is.

Természetesen mi csak a saját érdekünkben zörgetünk. De nem habozunk kimondani azt sem, hogy a mennyiben itt az 1848. évi XX. t.-c. végrehajtásáról van szó; ebben pedig *minden* bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségének közálladalmi költségek által való fedeztetése" helyeztetik kilátásba (3. §.), tehát nemcsak szabadelvűnek, hanem egyedül törvényszerűnek azt tartjuk, ha nem zárkózunk el más felekezetek jogos igényei elől sem. Csak-hogy e tekintetben már kívánjuk, hogy azok a szempontok is figyelembe vétessenek és elbíráltassanak, melyek az igaz hazafiasság, teherviselés, a magyar kultúra előmozdítása s az állam által már eddig is teljesített adományok kérdésével összefüggésben állanak. Ezekből a szempontokból készek vagyunk saját egyházunkat is alávetni az igazságos elbírálásnak s többet nem akarunk, mint annyit, hogy minden egyház, mely az 1848. XX. t.-c. értelmében az államra apelál, hasonlóképpen cselekedjék.

Eröss Lajos.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

Lemondott a tanárságról 1857-ben, kinevezvén őt a császári kormány iskolai tanácsosnak, és a n.-váradai kormány-kerületben mindkét hitvallású evangélikusok részére iskola felügyelőnek. Az alkotmányos korszak beálltával iskola tanácsosi állása megszűnván, debreceni kir. törvényszéki bírónak neveztetett ki. Idősb napjaiban kedvtelve foglalkozott

Debrecen város történetével, melynek megírása az ő öröklő érdeme. A debreceni ref. egyház főgondnoka s a Kollégium helyi gondnoka, így a Gazdasági tanács elnöke. Elnöki székfoglalásakor (1886. márc. 23.) kifejezte azon való nagy örömét, hogy a főiskola és egyház ügyei vezetésében a részvételt a Gondviselés neki ismét megengedte. Vitte is e tisztelet haláláig, mely saját házában I. Rákóczi-utca 22. sz. következett be 1891. december 23-án, élete 80-ik évében. A G. Tanács részvéte jeléül maga és a tanárkarok nevében koszorut tétetett koporsójára.

Ő volt az, a ki 30 év után visszatért a főiskola ügyeinek szolgálatára, valóban a tudomány és egyház szeretete állandó vonása volt neki. Tanári lakása 1844—1857-ig az egyház tulajdonát képező azon ház volt, mely ma Egyháztér 10 számot viseli. Ballagi Géza tartotta 1893. Jun. 26. a magy. t. Akadémiában felette az emlékbeszédet.

Munkái: 1. Magyar polgári törvény tudományi Kalauz. Debrecen, 1845. 2. Kis törvény, vagy népszerű törvény tudomány. U. o. 1845. javított kiadás 1846. 3. Debrecen város történelme három kötetben, ábrákkal, a legrégebb kortól a mai időkig. Debrecen, 1871. Magába öleli a reformáció, egyház, prot. irodalom, lelkészek, tanárok és a Kollégium történetét is. Nagy jelentőségű becses munka. 4. Ugyanez tömörítve, mintegy kivonatban dolgozva, megjelent a Dr. Zelizi Dániel által szerkesztett „Debrecen város Egyetemes Leírása“ műben (Debrecen, 1882. a 814—920. ll.)

21. Lugossy József. Született Felsőbányán, 1812. dec. 13., hol atyja lelkész és esperes volt. Tanult Debrecenben, (1827—1838.), ott senior 1837. szept. 1-től 1838. márc. 1-ig; a berlini egyetemen 1840/41-ben; szatmári ref. lelkész, de azonnal lemondott; m.-szigeti tanár 4 évig; a magyar irodalom tanára és könyvtár igazgató Debrecenben, 1845—1861. Az 1848-ki szabadságharcban, különben is a Kollégium ajtai bezárultak, részt vett, mint lovas nemzetőr az aradi táborozásban. A szomorú vég után bujdosott, rejtőzött, Tégláson s másutt; 1851-ben efoglalta vissza tanszékét, — folytatta 1861-ig, a mikor szélütés érvén lemondott s az akkori viszonyok szerint 400 frt. nyugdíj huzott. Felsőbányára vonult testvérei körébe, ott egészsége javulván 1877. újra visszajött, mint rendkívüli tanár különösen a keleti és összehasonlító nyelvészetet tanította. Meghalt 1884. márc. 7. Debrecenben. Temetésén a m. t. Akadémia küldötte Sziládi Aron, a tanárkar részéről e cikkek írója, mindketten tanítványai, tartottak a sirjánál beszédeket. (Lásd Prot. Egyh. s Isk. Lap 1884. 11. sz.)

Mint könyvtárnok mintaszerű s példátlan odaadó, ideje javát annak szentelte, anya gondosabban nem ápolja gyermekeit, mint ő a könyvtárt, a legapróbb részletekben is minden tollvonása mutatja hűségét; gazdagította több ezer kötettel, a magyar bibliák gyűjteményét csaknem teljessé egészítette ki, a régi magyar könyvekre, és egyetlen példányokra első rendű figyelmet fordított. Az ország előtt e téren orákulum volt, saját könyvtára is kiváló gazdag volt e nemből. Ha részletesen megírják valaha az anyakönyvtár történetét, akkor fog hódoló bámulattal eltelni a nyomozó az ő utólérhetetlen munkálkodása iránt.

Mint tanár élő hatásával tette a legnevezetesebb szolgálatot, nem írott munkáival. Mártonfalvi,

Maróti, Sinai, Budai és Péceli óta a tanulósg lel-
kületére senki sem hatott oly mozgatólág és eb-
resztóleg, e tekintetben majdnem egyetlen! Jellem-
képét ezekben adjuk: lelkesült a magyar nemzeti
nyelv kincsnek kristály tömege és legparányibb
arany pora iránt. Honszerelme lávai hevétől gyult
és forrott, az, a ki közelébe jött. Delejes hatását
minden hallgató érezte. Demosthenesi erővel ra-
gadta magával hallgatóit, éreztetni tudta velök a
tudomány fenséges hatalmát, kivált a legborultabb
korszakban az ötvenes évek alatt derített, az ifju-
ságot szomjassá tette a tudomány iránt és éreztetta
velök a jobb jövő csillánait. Róla beszélt regélt az
ifjuság tantermen kívül, lakszobáiban, otthonn, vi-
déken, szerte az országban, s híre által vonzotta
ide a távoliakat. A kiben legkisebb tehetséget látott,
azzal is hosszasan beszélt, felkelté szunnyadó ere-
jét. Tőle kaptak lángot számosan, legelőbb Révész
Imre, ki maga is elismerte reá való hatását, Sziládi
Aron, Géresi Kálmán, Fiók Károly. A költői hajla-
mok általa fokoztattak p. o. Geleji Kovács Gyulá-
ban. A kikkel éreztetta nemesítő hatását, azok holta
után is megtartották határtalan tisztelésöket iránta.

A nemzeti ébredés korában (1859.) a Kazinczi
ünnepezt ő rendezte az anyakönyvtárban, maga volt
vezérlelke és szónoka. Ez volt az első nyilvános
ünnepezt 1849 után a Kollégiumban! A keleti nyel-
vek iránti szerelme vétette fel vele a nagy útát,
Londonba, Edinburgba utazott (1877.) hálás tanít-
ványa (e sorok írója) kíséretében s a britt muzeum
óriás könyvtárában dolgozott, gyűjtött és sanszkritt
művekkel gazdagon tért vissza. E nyelvtant dolgozta.
Haláláig tanult, tanított s mintegy meteor tünt el.
Főjellemonása a páratlan szerénység és tündökölni
nem kívánás. Végtelen szomorú dolog! hogy fő gon-
dolata: összes vagyonából (30,000 frtra mehetett) az
összehasonlító nyelvészet számára tanszéket alapít-
tani a debreceni Kollégiumban, melyre lett volna
hagyandó ritka dús könyvtárát is, — maga beszélé
el londoni útja alatt — nem valósúlhatott utolsó
betegségének végzetes körülményeinél fogva. A ta-
nárkarok közös gyűlése kérelmet adott be az egyh.
kerülethez, hogy a főiskola iránt kiváló érdemet
szerzett tanár arcképe a főiskolában örökíttessék
meg. A kerület elrendelte és Lugossy olajfestésű
arcképe behelyeztetett az anyakönyvtárba. (Kerül.
jkv. 1885. 109. sz.)

Munkái: nagy nyomatóku értekezései különböző
folyóiratokban vannak szétszórva, p. o. a Tejút (Uj
magyar muzeum) 1855. A magyar csillag isme volt
kedvenc dolgozata a korábbi időkben, a magyar hang-
rendi párhuzam az utóbbiban. Kéziratai rejtik, nagy-
részt bevégtetlenül szellemi hagyományait. Inkább
bányász, bűvár, gyűjtő volt, mint feldolgozó.

22. Csányi Dániel, született 1819. jan. 20. Nagy-
bányán, atyja lelkész; tanult M.-szigeten, Debrecen-
ben Kassán, Bécsben itt mértant, vízepítészetet,
1848-ban huszárezred szervező, majd hadmérnök
törzstiszti ranggal, végül Klapka mellett volt Komá-
romban. A mértan tanárja a debreceni főiskolában
1850. De már a 2-ik évben a szabadságharcban mű-
ködéséért elfogták és Józsefstadtba 12 évi várfogságra
hurcolták, (fogoly társa Könyves Tóth Mihály deb-
receni lelkésznek); 1857. kegyelmet kapott, egészen
megőszült a börtönben. Tanári székét nem foglal-
hatta el a felsőbb tilalom miatt. Debrecen egyik
orsz. gy. képviselőjévé 1861-ben választott. De az

feloszlattatott. Az egyházkerület a részére üresen
fentartott tanári székébe 1861. állította vissza, két
év múlva a m. t. Akadémia tagjává lön.

Meghalt 1867. Január 20. végbetegségében neje
és két leánya ápolták, rajtok kívül a hozzá ragasz-
kodó tanítványa Dapsi László (később b.-pesti tanár,
vált körülötte. Az egyházi beszédet tartotta felette
Révész Imre, e beszéd nyomtatásban megjelent. A
hazafit is tisztelő kegyelet abban is nyilvánult, hogy
a deákság adakozás útján síja felé (cegléd-utcai
temető) emlékkövet állított. (1871); a felül maradt
összegeből, a természettani szertár részére 3 értékes
műtárgyat (villany telep, zámboni oszlop inga és
Froment villany delejes mozgony) vétetett 111 frtért.
(Gazd. Tan. 1871: 228.)

Munkája „A számtan elemei közönséges szá-
mokban“ Debrecen, 1859. több kiadást ért. Érteke-
zései a folyóiratokban jelentek meg.

23. Menyhárt János, született 1823. nov. 10.
Szatmárnémetiben, tanult Szatmárt, Debrecenben, itt
főiskolai szenior (1849.) a főiskola épülete orosz ka-
tonai kórházzá tétetvén, a senior hivatalos helye a
Péceli József halála folytán megürült tanári lakba,
(ma püspöki lak) helyeztetett át; helyettes hittanár
1850.; a szentírás magyarázat rendes tanárává válas-
ztatott 1851. aug. 15., külföldi egyetemre menés fel-
tétéle alatt.

Göttingába ment Ewald Henrik hallgatására.
Egy év múlva foglalta el tanszékét s folytatta 1887.
szept. 1-ig, a mikor szembaja miatt nyugalomba
vonult, de vejének (Bethlendi Endre) halála után
egy évig még helyettes tanárként működött.

Művei (1) A Jézus Krisztus élete. (Az Egyházi
könyvtár első évfolyamában (1858.) 162 l. bibliai
alapon álló mű. (2) Szentírás magyarázati kézi könyv,
a Timotheushoz és Titushoz irt levelek. Debr. 1861.
152 l. a tanítványok számára készült. (3) A keresz-
tyénségnek és urvacsorának jelentőségéről. Debr.
1862. 88 l. Egyik legalaposabb dolgozat a magyar
theologia mezején (4) Keresztyén hittan a népiskola
III. osztálya számára u. o 1862. (5) „A debreceni
jelenlegi theologiai tanárok hittani álláspontja főbb
vonásokban.“ („Evang. prot. Lap“, Debrecen, 1875.
1, 2, 3, 5. szám.) A prot. egylet támadása elleni apo-
logetikus értekezés. (6) Az apostoli levelek. Bpest,
1878. névtelenül. Biblia fordítás

(Folyt. köv.)

Balogh Ferencs.

Viszonzválasz Juhász Károly úrnak.

Kedves kollega úr! Ne haragudjék rám, hiszen
nem vagyok rá érdemes. Mielőtt azonban véglegesen
megbocsátana engedje meg nekem, hogy „válaszára“
egy pár szóban e lap nagytiszteletű szerkesztőjének
becses engedelmeivel megjegyzéseimet megtehessem.

Kérdései közül az elsőre, t. i. az énekeskönyv
behozatalának módjára nézve, mint irtam, részben
egyvetértek Szügyi Dániel és Kremán Sámuel urak
javaslatával. Azt mondja a legújabb kollega úr,
hogy helyes volna-e az új énekeskönyvnek egyszerre
való behozatala? hiszen ezt az énekügyi bizottság
sem mondta, avagy kívánta. Ezt én is tudom. S hi-
vatkozom nagytiszteletű Balogh Ferencz hittanár s
énekügyi bizottsági tag úrnak e lap 1903. évi június

13-iki számában irt cikkére, a melyről kollega úrnak úgylátszik halvány fogalma sincsen s így bátorodik a levegőből beszélni. Azt mondja nagytisztelű Balogh Ferencz úr: „az új énekeskönyvet több ezer példányban ki kell nyomni s a legszélesebb forgalomba hozni, oly intézkedést téve, hogy minden presbiterium és iskola szerezzze meg; sőt jutalomkönyv gyanánt a tanulók között elterjesztessék. Három évig folya-e terjesztés... s várják ez alatt a hatást, az újnak a szívekre és ajakra gyökerezését. A 3 évi időköz alatt a közvélemény, azt hiszem, óriás többségben hallgatással belenyugszik az újításba.“ Olvassa el kollega úr, megláthatja, hogy a „hallgatás“ nem semmittevés, nem csak az én, de a más véleménye szerint is. Olvassa el e cikket egyéb beszédjeire is meríthet tanulságot belőle.

Ezzel kapcsolatosan megemlítem, hogy első, e lap február 27-iki cikkében ellentmondásba méltóztatik jönni. Azt írja a 137-ik oldalon „Az általános ismert és közhasználatban levő templomi énekek közül felvették 50—60 dallamot s erre az 50—60 dallamra iratnám a különféle alkalmi énekeket. Hátrább pedig azt állítja, hogy a nép nem új szöveget tanulni jár a templomba. Hát minek akkor az új énekeskönyv, ha ilyenektől fél? Vagy gondol ön olyan kántort a ki vasárnapokon olyan énekeket énekelne, a melyeket a közönség nem tud? Hiszen a leghasználatosabb régi énekeink az új énekeskönyvben is megvannak. Abrándozunk és aggódunk a mások dolga felett, mikor a magunkéval sem vagyunk tisztában.

Azt mondja továbbá e lap febr. 27-iki számában: „Köztudomású dolog, hogy a nagyérdemű énekügyi bizottság minden tagját önzetlen, teljes odaadás vezérelte az énekeskönyv megalkotásánál“ stb. A mondata végén megjegyzi, hogy azokkal tart, a kik várakozó álláspontra helyezkedtek. Nagy ellentmondás. Hiszen az énekügyi bizottság legutóbbi gyűlésének jegyzőkönyvéből, mely e lap hasábjain megjelent, olvashattuk, hogy a bizottság is 3 évig nem kívánja az új zsoltárok kiadását, illetőleg annak kötelezővé tételét a zsinatnak 3 éven belül nem javasolja.

Lépjön le tehát kollega úr várakozó álláspontjáról, olvassa el az egyet. énekügyi bizottság utolsó gyűlésének jegyzőkönyvét s aztán szálljon föl ismét várakozó álláspontjára.

A második kérdésére „hogy főképpen zeneileg is képzett annyira a nép, hogy némelyek állítása szerint oly könnyen elsajátítható, a mi benne zenei oldalát tekintve új? én őszintén megvallom, ezt a kérdést frázisnak tartom, akkor, a mikor arról van szó, hogy egy éneket, a mely ének új dallammenetelével talán szokatlanul hangzik, megtanítsunk. Olyan frázisnak tartom, a melylyel épenúgy, mint más hasonlóval való dobálódzás divattá lett.

Említi kollega úr, hogy a nép zenei képzettsége nem felel meg az új énekeskönyv kívánalmainak s annak befogadására nem képesíti a népet. S ezt akadálynak tekinti. Talán az is volna, ha úgy volna. A régi énekeket megtudta tanulni a nép s az újakat, a melyeknek ritmusa magyaros, s a mely ritmusnak megfelelő a nép érzéke is, nem tudja megtanulni? Megtanúlja az kedves uram, csak tanítani kell. Olyan nagy hangú frázis ez a fentebbi kérdés, a melyet szélnek bocsát valaki s belekapaszkodva repülünk vele együtt s úton-útfélen magunk is azt fujjuk.

Legyen szives kedves kollega úr harag nélkül kifejtetni, nagyon szivesen venném, esetleg vennék mások is, mit értett ez alatt a kifejezés alatt „zeneileg képzett nép.“? Beszélhetünk-e ilyenről? Még álmoknak is sok. Vagy éppen azt óhajtotta kifejezni, hogy a nép nem elég képzett zeneileg? Az új énekek megtanulásához szükséges zenei képzettség, helyesebben szólva zenei érzék meg van a magyar kálvinista emberben. Ha foglalkozik kollega úr énektanítással, próbálja meg az új énekek közül akármelyiket megtanítani növendékeinek, természetesen fejlettségöknek megfelelőleg, megfogja látni, hogy éppen olyan könnyen megtanulják, mint a régi zsoltárokat. De ne csak beszéljünk, hanem próbáljuk is meg.

A harmadik kérdésre nézve szintén bátor vagyok előadni, hogy azokban olyan dolgok foglaltatnak, a melyek az új énekeskönyv jóságával semmi néven nevezendő összefüggésben nincsenek. Az, hogy minden dallamot megtaníthatunk-e? vagy, hogy mindenütt kellő zenei képzettséggel bíró énektanítók tanítanak-e? és hogy a közönséggel mindenütt és egyformán énekeltek-e a dallamokat? ezek olyan kérdések a melyek nem mutatják azt, hogy az új énekeskönyv nem jó s hogy azt nem lehet behozni.

Miféle összefüggésben vannak e kérdések az énekeskönyv jóságával? Legyen szives rá megfelelni. Ha kollega úr azt várja, hogy azok az előfeltételek, a melyek e kérdésekben bennfoglaltatnak, beteljesedjenek, akkor új énekeskönyvünk sohasem lesz. S vajjon kollega úr nem tért-e el bírálatában a helyes útról, a mikor olyan dolgokról beszél, a melyek az új énekeskönyv bírálásának keretébe egyáltalában nem tartoznak s azzal összefüggésben nincsenek.

Az énekügyi bizottság midőn e munkát készítette nem tekinthette azt a feltételt szemelőtt tartandónak, hogy vajjon kellő zenei képzettséggel bíró énektanítók tanítanak-e mindenütt. Nem tekinthette már csak azért sem, mert e feltételnek szükségképpen meg kellene lenni. Hogy talán nincs meg, az sajnos dolog; de nem írható az új énekeskönyv jóságának rovására. S azt kérdelem: helyesebb-e a nagyobb részben mindenki által kielégítőnek nem tartott régi énekeskönyvet használni ott is, a hol lehetők tartanak az újnak a behozatalát? Bizonyára nem.

Felteszem kollega úrról, hogy éneket is tanít. Ugyan vallja meg őszintén, szerezzze meg nekem azt az örömet, hány dallamot tanított meg négy osztályon keresztül? Azért vagyok rá kíváncsi, mert cikkében a felett aggódik „vajjon meg van-e a lehetősége annak, hogy minden dallamot megtanítsunk.“ Van olyan tanterv, a melyik azt követeli, hogy minden dallamot megtanítsunk? Vagy talán kedves kollega úr éles előrelátásával belát a jövődőbe s azt hiszi, hogy a készítendő tanterv ilyen követelményeket állít fel? Én nem hiszem.

A negyedik kérdése az, van-e szükség 96 dallamra? Ez olyan kérdés a miből csakugyan nem lehet kioroltetni semmit. Csak azt kérdelem tehát: nem jobb az, ha több dallamunk van? En jobbnak tartom. Lehet, hogy kollegám is rá fog jönni.

Végre azt kérdezi „nem helyesebb volna-e a templomi és temetési énekeknek egy könyv alakban való kiadása? Ebben igazat adok kedves kollega úrnak még akkor is, ha e megjegyzésemet gyengének gondolja nyilvánítani. Azonban tudva van, hogy halotti énekeink megújítva még ez idő szerint nin-

esenek, tehát annak elkészítéséig, csak azért, hogy egy kötésbe kerüljenek a zsoltárokkal, nem volna érdemes az új énekeskönyv kibocsátását elhalasztani. Majd ha halotti énekeink is készen lesznek, bizonyára a zsoltárokkal együtt fogják nyomtatni s egy kötésbe fogják tenni.

Atalánosságban mondott megjegyzéseire legyen szabad nekem is végül pár szóval válaszolnom.

En a kollega úr cikkéből nem erőltettem azt ki, hogy ön az énekügyi bizottság munkálkodását hibáztatja. Nem hibáztatja, csak a munkáját nem tartja jónak. Ertsük meg egymást kedves kollega úr! En nem védelmezni akartam az énekügyi bizottságot, mert annak a bizottságnak arra szüksége nincsen; sem kollega úrnak a munkáját lesajnálni és lekicsinyelni nem szándékoztam; azonban nem lehet velem elhíttetni azt, hogy egy ilyen fontos ügynek, mint a milyen fontosnak tartom az énekügyet, hasznára válnék az, hogy 15–20 sorban bírálgatunk egy olyan munkát, a mely évtizedek munkája s a mely bizonyára több odaadást és több hozzáértést kíván a bírálóknak, ha már egyszer hozzá fog valaki. En az ilyen munkával szemben az ilyen eljárást tartom a lesajnálás megpróbálásának. Olyan bírálatok, hogy „részletekbe nem bocsátkozom” „csak ezt említem” stb. nem méltók ehhez a munkához. Nem kicsinykedés ez egy ilyen munkával szemben? En nem mondom kollega úrnak, hogy bírálatában alkalmasabb teret kerítsen magának, ha jól esik folytassa ebben az irányban, hátha akad követője. Arról azonban legyen meggyőződve, hogy az a sokat emlegetett kálvinista öntudat még erre sem halt ki egészen belőlünk. Azonban erre mifelénk megvan bennünk az a nagy hiba, hogy ha valamihez nem értünk arról „részleteibe nem bocsátkozom” féle bírálatot nem írunk, hanem elismerjük útmutatókúl s irányítóként azon férfiakat, a kik tehetségökkel arra hívva vannak.

Ez a mi bűnünk, a melyet be is ismerünk, de nem bánunk.

Végül örömemet nem titkolhatom el, a felett, hogy kollega úr felé a szocializmus hanyatló felében van. Legalább erre lehet következtetni „válaszból” mert ebben már a „szocializmus vad” karjaitól nem félti a népet.

Aldja meg a jó Isten kedves kollega urat.

Nagybánya, 1904. március hó.

Sólyom Ferencs.

Az egységes liturgiáról.

Irta s a bárándi lelkész-kör 1904. Febr. 29 én Nagyrábén tartott értekezletén felolvasta: *F. Varga Lajos.*

(Folytatás.)

A synagogiai gyakorlat kétségkívül irányadó volt e tekintetben. Az írás felolvasása és magyarázása vitte a főszerepet, elsöben is az ószövetség s különösen a Mesiásra vonatkozó próféta helyek olvastattak, majd az összegyűlő apostoli levelek.

A III. században már az olvasással bizonyos egyházi egyének bizattak meg, az *anagnostok*; de mielőtt azok tisztókat teljesítenék, a diakónok a közönséget az illő figyelemmel hallgatásra felszólitották. A felolvasást, mint a héber zsinagógákban,

ugy itt is rövid népszerű magyarázat, a miből később a homilia fejlődött ki, követte, de ezt már a tanító presbyter tartotta.

A keleti görög egyházban, az egyszerű magyarázat csakhamar ékesszólo műtárgyalásba ment át s a praedicatora igen nagy súlyt fektettek. A nyugati egyházban Sozomenes állítása szerint (V-ik századi író; hist. eccl. 7. VII. c. 19.) nem predikáltak, vagyis talán inkább csak azt akarja mondani, hogy Rómában a tanítás az érzéki liturgicai pompa uralma folytán igen korán háttérbe szorítottott, úgy hogy e tekintetben a keleti és nyugoti egyházak között cultus különbözet állott elő.

Az egyházi éneklés is a héber cultusból jött át a keresztyén istenítiszteletbe s énekeltek az ószövetségi zsoltárok, később új dicséreteket is használtak. Így már a II-ik, III-ik század unitáriusaival folytatott küzdelemben hivatkozás történik oly dicséretekre, amelyek a Krisztus istenségét hirdették.

Bizonyos szellemi tények kiabrázolására és megpecsétlésére állott elő a keresztség és uri szent vacsora. A megkeresztelendők előbb oktatást nyertek a vallásban, azután ünnepélyesen megvizsgáltattak s ebben a stadiumban nevezettek katekumeneknek, hallóknak, akroatai. Az elviriai zsinat a katekumenek idejét két évre határozta.

A katekumenek a keresztelés előtt elmondották a tévesen apostolinak nevezett hitformát. Ennek elmondása után a katekumen ünnepélyes fogadalmat tett a pogány bűnök elhagyására s ezt a püspök előtt kézzel jelöltette ki. Így lett a keresztség, mint önálló eskü: sacramentum militiae christianae.

Szokásba jött később — de a miről az I. és II. századbéli keresztyének mit se mondanak — a pogányok megkeresztelésénél az exorcismus, nem csak hátrányára a Krisztusban vetett hitnek erejére és hatalmára.

Az I. és II. században a gyermekeket még nem keresztelték meg, igen helyesen azért, mert szükség volt arra, hogy a terjedésben levő keresztyénség tagjai előbb öntudatosan formálódjanak keresztyénekké s csak aztán kereszteltessenek meg. Tertullian még hatalmasan küzd a gyermek keresztség ellen (II. század végén).

De majd az eredendő bűnről szóló tan mindinkább meghódítván az elméket, szokásba jött s a carthagói zsinat (252-ben) Cyprian elnöklete alatt elrendelte az újszülöttek megkeresztelését.

Az urvacsorában, mint a melynek célja volt a Krisztus és a hívek között életközösséget eszközölni, nem különben egymás között testvéri szeretetet táplálni: naponként részesültek az első keresztyének.

Míg az agape és az urvacsora együtt tartottott, az urvacsora maga nem volt kiegészítő része a szokott istenítiszteletnek. Ugyanis a rendes istenítiszteletet reggel tartották; alkony felé pedig ismét össze jöttek a gyülekezet tagjai az agapéra és az urvacsorára. De azon alkonyi ünnepélyen csak rendes tagok vehettek részt, míg a reggeli istenítiszteleten katekumenek és hitlenek is megjelenhettek. (I. Kor. XIV. 23—25.)

Mikor pedig az urvacsorát elkülönítették az agapétól, akkor a reggeli istenítisztelettel képesítették már össze; de ekkor már a hitlenek nem vehettek részt az istenítisztelet bizonyos részében s így

az urvacsora s azt megelőző készülétek beállításakor, az oda nem jogosultakat elbocsátották ez lehetett a *missa catechumenorum*.

Marcion ellenezte ezt, de Tertullian mellett volt.

Az urvacsorai kenyér közönséges kenyér volt. Az urvacsora később általában csak vasárnap vétetett s a diakonok hordták szét a szent-jegyeket a jelenlevők között, azután elvitték az idegenekhez, betegekhez és foglyokhoz, akik jelen nem lehettek.

Tisztelt értekezlet! Az istenitiszteletnak s ezzel egybefüggő dolgoknak őskeresztyéni fejlődési történelméből felmutattam rövid vonásokban, a mit céломhoz képepest felmutatandónak véltem. Azért pedig, mert ha egységes liturgiát óhajtunk, látnunk kell magát a talajt, amelyből a mi keresztyén liturgiánk ki nőtt s ősmernünk legalább nagyjából azt az őskeresztyén irányzatot, amelyben liturgiánk fejlődött.

Nem is szólnék tovább már aztán arról, hová vitte nyugot és kelet keresztyénsége a liturgiát? az egyszerű — a krisztianismus szellemének teljesen megfelelő — isteni szolgálatot, melyben a külső nélkülözhetlen forma valóban az Istennek lélekben és igazságban imáadását jelenítette meg: mily üres cafrangok zagyva keverékévé tette s ez által mennyire elfojtotta a lélek szabad szárnyalását a csupa formalitások előtérbe tolásával?

A római és görög pogányság kultusza, keverve héber tradíciók sallangjával, s bevonva a keresztyénség néminemű mázával lett visszaállítva egykori, usurpált jogaiba, tehát éppen az a lélek élő éerimoniais kultusz, ami ell n hitünk fejedelme oly méltóságosan emeli vala föl szavát nem egyszer.

Mondom, nem akarom a keresztyén liturgiát a maga történelmi fejlődésében, jobban mondva visszafejlődésében tovább kísérni. Különb is annyira képtelenséget felőelt aztán idővel, hogy szinte lehetetlen volna egy szük felolvasás keretében minden részleteiben hiven ismertetni.

De meg, a keresztyénség ősforrásához visszatért dicső emlékü reformatoraink — Istennek hála! — ami evangéliumi egyházunk kultuszából úgy szólván teljesen kiselejtezik azokat a meddő formalitásokat, hát ne törődjünk velök. Lássuk inkább röviden azt, hogy a mi nagy *Kálvinunk*, a maga erős evangéliomi de puritán lelkületével miként szervezte vagy fektette vissza az ő alapra az istenitiszteletet, az egyházi szertartásokat?

Révész Imre szerint (Kálvin élete 311 s következő lapok) miként az egyházi élet más mezőin, kérelhetlenül eltörölte mindazt, a mi a szentírással s az ő apostoli egyház példájával nem igazolható. Az istenitiszteletet egészen a lélek dolga lévén, képek, szobrok stb. irgalmatlanul kiküszöböltetnek a templomból. A nemzeti nyelv teljes jogaiba lép, semmi, amit a gyülekezet meg nem érthet, az istenitiszteletnélben meg nem türetnék.

A vasárnapi közistenitiszteletnak központja az igehirdetés s ilyen renddel megy véghez: bibliát olvasnak, vagy a szószekekből, vagy az urasztala mellől, a biblia olvasás előtt rövid segélyül hívása Istennek, hangzik el. Biblia olvasás után a gyülekezet énekel, majd — előleges figyelmeztetés után, a tíz parancsolat olvastatik fel. A tíz parancsolat felolvasója végül figyelmeztet arra, hogy a törvény summája nem más, mint ez: „Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szívedből stb.” (Máté XXII. rész.)

Azután a lelkipásztor lép szószekekre s rövid fo-

hászban segítségül híván az Isten nevét, felhívja a gyülekezetet, hogy mondja utánna a bűnvalló könyörgést. Megtörténik. Azután a gyülekezet énekel s ennek végével a lelkipásztor az Istennek szt. lelkétől kér segedelmet arra, hogy az ígét hiven, az Isten nevének dicsőségére s a gyülekezet építésére hirdethesse s hogy azt a nép lelkiálatossággal és engedelmességgel fogadja. Azután következik az egyházi beszéd, majd egy terjedelmes utókönyörgés.

Azután felolvastatik az apostoli hitforma, a nép egy két verset énekel s a lelkipásztor megáldó szózáttal bocsátja el a gyülekezetet s egyszersmind int az önkéntes adakozásra. Az istenitiszteletet igen kevés kivétellel mai napig több külföldi reformált egyházban így megy véghez.

Az *uri ima* csak egyszer mondatik, t. i. az utó könyörgés és az apostoli hitforma között. A skótnál pedig meg van tiltva, hogy minden alkalommal mondassék, hogy pusztá gépiességgé ne fajúljon. Az egyházi beszéd alatt a férfiak feltett kalappal vannak még a templomban is.

Az *urvacsorája* kiszolgáltatása igen egyszerű, s lényegben a mienkkel egyező. Az a bűnbánati könyörgés és hitvallás azonban, melyek a mi urvacsorai ünnepélyünk kezdetén előfordúlnak, már elmaradnak, mert a fő istenitiszteletet folyamán, mint annak rendes kiegészítő részei, már elvégeztettek. A végvacsora szereztetésének története éppen úgy mint nálunk, a korinthusiakhoz írott első levélből olvastatik f l. Az egész urvacsorai agenda könyörgésből, intőszózatból és hálaadásból áll. Osztás közben egyes szentírásbeli helyeket mondanak a papok a részesülőkhez s szószekekből bizonyos alkalmi részek olvastatnak. A poharat oszthatja nem lelkipásztor is. Végül a bezáró megáldás előtt a Simeon énekét énekl az egész nép fenállva. Néhol, mint pl. Skótiában és Hollandiában egymást felváltó seregekben hosszú asztalok mellé ülnek az urvacsorájában részesülők s a szent jegyeket, melyeket az asztal fejen ülő pap indít meg, magok a részesülők adogatják egymásnak kézről-kézre. Masutt, mint pl. Zürichben nem mozdúl ki a nép a székekből, hanem a papok s a mellettök szolgáló presbiterek viszik a kenyeret és bort a székek végéhez s a bentülők szintén kézről-kézre adogatják a poharat egymásnak. Magában Genfben már éppen úgy az urasztalához járúl a nép, mint nálunk.

Az urvacsorájának kiszolgáltatási helye egyedül a templom; magánházaknál csak úgy engedtetik meg, hogy ott egy több vagy kevesebb tagokból álló kis gyülekezet alakult, a midőn az egész szertartásnak a megszokott módon kell itt is lefolynia, éppen úgy mint a templomban.

A kiszolgáltatás rendszerint a vasárnapi vagy ünnepi főistenitiszteletet végén történik, évenként néhol négyszer, másutt többször. *Uj kenyéri s uj bori* megkülönböztetés nincs, nem is helyes.

A *keresztség* is mindig a templomban a gyülekezet jelenlétében szolgáltatattatik ki. Elmondatik az uri ima és az apostoli hitforma is s az illetők ünnepélyesen felfogadják, hogy a gyermeket az igaz keresztyén hitben nevelik. Jelen vannak és ott állanak a lelkész előtt nemcsak a keresztyének, mint nálunk, hanem az édes atyák és keresztyék is s a skótnál le sem száll a lelkész a szószekekből, hanem oda viszik fel hozzá s ott kereszтели meg a kis dedet.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

Előkészület a konfirmációhoz, vagy hiterősítéshez ; ev. ref. vallásuak részére. *Irtá György Lajos kenderesi lelkész. Szerző sajátja. Ara füzve 30 fillér ; kötve 40 fillér. Debrecen Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdája. 1904.* Lapunk 13-ik számának „Különféle” című rovatában röviden említést tettünk már erről a jóra való művecskéről s csak az ügy érdekében tesszük, ha most és e helyen is felhívjuk rá lelkésztársaink becses figyelmét. Eppen ez időtájt van napirenden egyházkerületünkben a konfirmándus növendékek szokásos és törvényszerű előkészítése s bizvást állithatjuk, hogy e célra ennél a műnél alkalmasabb, jobb és hittani szempontból megbízhatóbb vezérkönyvet a tanító növendékei kezébe alig adhat. Benne van ebben mindaz, a mit egy öntudatos református vallásu keresztyénnek vallásos és egyházi szempontból tudnia kell s benne van úgy, hogy ennek a könyvnek kiki később is igen nagy hasznát veheti. S éppen azért óhajtható s mindenesetre arra kell törekedni, hogy minden konfirmandus növendék szerezzé és azután tartsa is meg ezt a könyvet, mely a régi jól bevált katechizmusi formában 5 részre osztva tárgyalja a református hit- és erkölcsi igazságokat, főként az apostoli hitformája és a tizparancsolat alapján. A sákramentumokról igaz református s így a 2-ik Helvét hitvallás szellemében tanít s végül alkalmas könyörgési formulákkal zárul. Utólagosan „Vezérfonalat” is irt az érdekes szerző ezen művéhez, melynek az oktatással foglalkozók bizonyára hasznát veendik. Kár, hogy ez a „Vezérfonal” külön és nem a művel összefüggőleg jelent meg. Ajánljuk még egyszer az érdeklődők becses figyelmébe.

KÜLÖNFÉLÉK.

Protestáns egyetem és az „Alkotmány.” Az „Alkotmány” 83. száma a „Kronika” rovatában a debreceni protestáns egyetem ügyével bajlódik, olyan felületességgel, hogy súlytalan szava kevés figyelmet érdemel. A hozzászólás a hecc káplánok hangján van tartva, s három irányban erőlködik. Elsőben is a csikóról vett szellemes hasonlatából kiindulva felfedezi, hogy a mi protestáns egyetemünk céljaira „szükséges milliókhoz” „a magyar katolikus tehetősök nem fognak járulni.” Csillapodjék az érdemes A. jegyü író vére, mi erre nem számítunk. Eddig se számítottunk, s a gondviselés mégis adott nekünk egy báró Baldácsy Antalt. Hogy a jövőben is nem fog-e hozzá hasonló férfiú támadni: erre vonatkozólag az A. jegyü író nem tehet negatív értelmű jóslatot, még ha a csikó hasonlatával eszmetársításnál fogva egy fokkal alsóbb rendű állatra szállana is. Másod sorban az éles fegyverü A. jegyü író ur az állami segélylyel való létesítés ellen kesereg. Gondolatmenete oda irányul elkeseredésében, hogy honnan veszi majd az állam erre a pénzt? „Majd megfizetjük a nagy részét mi” — adja reá a feleletet, mindenesetre nagyobb gunynyal mint fizető készséggel. Ismét lecsillapítjuk a nyugtalankodást. Önök, a pápás egyház tagjai, minduntalan közlik a kimu-

tatásokat, hogy Magyarország ingatlanainak jókora része már zsidó kézen van; a bérletek mind oda jutottak; a kereskedelmet a zsidók uralják. No, hát ha ezek igazak lennének: akkor a mi egyetemünk államsegélyének terhe is a zsidókra hárulna a közterhek révén. Ne fájjon hát a római vallásuaknak a zsidó adófizetők feje. A mi végül a külföldön esz-közölhető gyűjtést illeti: ez a kérdés még nincs kialakulva a maga teljességében. De bármiként alakuljon is ki: mi kétségen kívül üdvösebbnek tartjuk még nemzetgazdasági szempontból is, ha külföldi hitsorsosainktól segélyt hozunk be, mint mikor a magyarhoni római vallásuak a római pápa duzzadt kincstárát milliókra menő „péterfillérekkel” gazdagítják s itthon a közálladalmat ugyanannyival szegényítik. Azt az őszinte beismerést azonban, hogy mi nem vagyunk olyan bambák, mint cikkirőek, és mi nem huzunk annyifelé a hányan vagyunk, és nem stréberkedünk, mint oda át: megnyugtató tudomásul vesszük. S ezzel, ezuttal, azt hiszem, megértettük egymást.

— **Az amerikai johnstowni magyarok és a biblia vásárnapja.** Vettük s közöljük a következő levelet: Johnstown, Va. Március 11. 1904. „Nagytiszteletü Szerkesztő Ur! A Johnstowni, (Pa. U. S. A.) magyar református gyülekezet is megünnepelte Isten jóvoltából márc. 6-án a „Bibliaterjesztő Társaság” 100 éves működésének évfordulóját. E napon befolyt 50 azaz ötven korona perselypérez csekély adományával óhajt járulni gyülekezetünk is a „Bibliaterjesztő Társaság” kiadásaihoz. Jó szívvvel küldjük s azon kéréssel: méltóztassék az illetékes helyre eljuttatni. Ezek után maradok kiváló tisztelettel alázatos szolgája *Kovács Béla* ev. ref. lelkész”

*

Ez az összeg igazán beesületökre válik azoknak a kivándorolt szegény kálvinista magyar munkásoknak! A pénz megérkezett hozzánk s április 8-án feladtuk Budapestre a „Földhitel Intézet” címére. Szerk.

— **Egyházmegyei gyűlés.** A debreceni ev. ref. egyházmegye ápr. 12 én délelőt tartja meg szokásos tavaszi közgyűlését. A tárgysorozat pontjai közül kiemeljük a következőket: esperesi jelentés a belhivatalnokok személyeiben történt változásokról; egyházkerületi képviselők választása; jelentés az ügyészi állás megüresedéséről, ügyész-választás; a közalapi bizottság üléseiről szóló jelentés, az országos lelkész-özvegy árvai gyámintézet ellenőrző bizottságának jelentése; esperesi, pénztári számadások, egyházmegyei költségvetés, segélyezés iránt benyújtott kérvény, esperesi jelentés a nagyrabéi pusztai lakosok egyházi adója kérdésében; az egyházmegyei pénztár kezelésére vonatkozó coll. gazdasági tanácsí átirat; vélemény az egységes liturgia felől; vélemény a próbaénekeskönyv tárgyában, az új temetési énekek ügye, egyházmegyei egyetemi bizottság alakítása, különféle jelentések díjlevelekről, építésről stb. A 40 pontból álló tárgysorozat remélhe-

tőleg a délelőtti órákban le lesz tárgyalva, miután valamennyi szám gondosan előadók közt van előre kiosztva.

— **A „Mustármag“** evangéliumi női lapnak most jelent meg a 4-ik száma, melylyel az első évfolyam II. félévé kezdődik. Minden magyar nőt, a ki szeret az evangéliommal foglalkozni, érdeklődik Isten országának teljeseése iránt, a ki a maga hitében erősödni óhajt, s szívesen vesz utmutatást valamely jóra való keresztyén munka megkezdésére, fölszólítok, fizessen elő e lap II. félévére Az egész évfolyamra szóló előfizetéseket már nem fogadhatok el, mert az eddig megjelent számok némelyike teljesen elfogyott. A II. félévre szóló előfizetés 1 kor. 30 fill., mely összeg a következő címre küldendő: „*Mustármag*“ szerkesztője, Budapest IX. Kálvin-tér 7. *Vargha Gyuláné* a „*Mustármag*“ szerkesztője.

— **Egyházmegyei közgyűlés.** A f.-szabolesi ev. ref. egyházmegye közgyűlését f. évi ápril. 11—12. és 13-án tartja Nyiregyházán, hol egyéb fontos tárgyak között, előkerülend a debreceni egyetem kérdése is.

— **Kimutatás a német és svájci egyetemek létszámáról az 1903/4. év téli felében:**

	összes létsz.	hallgató	theol. prot./kath.	jog.	orvos	bölcsész	nő	külföldi jegyzetek	
Berlin	6479	5791	268	—	1717	976	2820	562	876
Bonn	2666	103	74	311	749	242	1115	87	67
Breslau	1951	111	61	239	523	204	707	98	41
Göttingen	1531	51	98	—	406	150	787	57	99
Greifswald	836	50	117	—	240	197	244	—	37
Halle	1894	160	329	—	436	180	796	51	146
Kiel	1101	41	41	—	329	317	365	15	17
Königsb.	1044	81	82	—	329	196	341	67	75
Marburg	1383	75	129	—	357	176	643	—	51
Münster	1283	55	—	300	280	—	631	—	—
Erlangen	966	21	155	—	316	201	265	10	25
München	4970	224	—	161	1630	1003	1902	22	257
Würzb.	1346	?	—	113	423	396	368	?	54
Freib.	2019	156	—	205	791	433	533	26	128
Heidelb.	1884	123	62	—	572	311	726	53	197
Giessen	1149	38	74	—	192	327	493	11	53
Jena	900	49	50	—	193	131	407	25	79
Lipsee	4193	573	262	—	1110	433	1800	62	406
Rostock	542	30	42	—	81	121	276	—	14
Strassb.	1191	96	73	—	318	237	493	71	66
Tübing.	1846	26	290	191	379	204	439	3	30
Össz.	41234	7854	2207	1580	11377	6438	16211	1220	2731
Basel	639	87	58	—	64	139	378	26	128
Bern	1407	150	31	?	221	519	636	443	599
Genf	1115	157	45	—	117	382	491	390	709
Lausanne	809	14	24	—	191	230	364	223	418
Neuchatel	174	47	16	—	20	—	91	57	32
Zürich	1185	140	21	—	214	467	483	361	469
	5329	729	195	—	907	1737	2443	1500	2385

(Leipziger Zeitung u. Lit. Zentrallblatt 1903. nov. végi és a Hoehschul-Nachrichten (München) novemberi száma után.) Berlin, 1904. febr. 9. *Görömbi Péter*.

— **A Mitrovics Gyula siremlékére** ujabban a következő adományok folytak be: Nagy Elek kispaládi lelkész 2 kor.; Szabó Bertalan teőpapi lelkész 4 kor.; Tóth Dániel nagykolosi lelkész 4 kor.; Szalóczy Pál t.-valki lelkész 4 kor.; Kiss Albert, Könyves Tóth Kálmán, Dicsőfi József debreceni lelkészek 20—20 kor. Összesen az újabb adomány 74 korona, mit köszönettel nyugtázok. Miután a gyűjtést immár le akarom zárni, a még szándékolt kegyeletes adományok mielőbbi megküldését tiszte-

lettel kérem. Debrecen, 1904. márc. 28. *S. Szabó József*.

— **Kovács Albert irodalmi hagyatéka.** Folyó évi február 4-én elhunyt kartársam és volt tanárom, Kovács Albert theologiai tanár özvegye mindjárt a temetés után egy lepecsételt csomagot adott át nekem. A csomagra az elhunyt sajátkezűleg a következő feliratot írta: „Ez a csomag az ujonnan átdolgozott Homiletika kézírata. Teljesen nyomda alá van készítve, sem hozzáadni, sem belőle elvenni egy betűt sem kell; s bár a stylusról szóló részletét szerettem volna még egyszer átnézni, de a nélkül is egészen jól van és az egész egy jó könyv. Eredeti és önálló teljesen. Halálom után professzortársaim segítségével azonnal ki kell nyomtatni. Ezen az egyen kívül és még egy emlékiraton kívül semmi más kéziratom nincs sajtó alá elkészítve, tehát nem is szabad kinyomtatni egyet sem, hanem a kézikönyveim kéziratát el kell égetni. Lezártam 1902. december 31-én. Kovács Albert s. k.“ Elhunyt kartársam e végakarátát halálos ágyán élő szóval is megismételte s a nyomtatásra való felügyelettel engem bizott meg. Az ő végakarátát teljesítem tehát, mikor a Homiletika kinyomtatását a magyar közönségnek, az elhunyt volt tanítványainak, tisztelőinek és barátainak szíves tudomásokra hozom és pártoló figyelmébe ajánlom. A könyv mintegy 14—15 ivre terjed s f. évi június hónapban fog megjelenni. Előfizetési ára 3 korona, bolti ára magasabb lesz. Az előfizetés f. évi június 1-ig Hornyásky Viktor cs. és kir. udvari nyomdatulajdonoshoz küldendő (Budapest, V., Akadémia bérháza). A tiszta jövedelem a Kovács Albert árvái javára fog fordíttatni. Budapest, 1904. márc. 29. *Szöts Farkas*, theol. tanár.

— **A szerzetes rendek kérdése** izgatja napjainkban nemcsak Franciországot, hanem Németországot is, mert a Franciaországból kiűzött és hazátlaná vált szerzetes rendek beözönlését mindenütt gyanus szemekkel nézik. A katolikusok Frieburgban nem régen 25000 példányban terjesztettek egy röpiratot, melynek címe: *Jönnek a capucinusok*, s ebben a szerzetes rendeket veszik védelmökbe. A választ Boethlingk, a carlsruhei műegyetem egyik tanára adta meg: Itt vannak a capucinusok e röpiratában, melyben statisztikai adatokkal figyelmezteti a protestánsokat a fenyegető veszedelemre. Kimutatja, hogy Bajorországban 70 év alatt a kolostorok száma kettőtől ezerre emelkedett, és 300 népies missio társulat igyekszik a rajnai tartományokat katolikusá tenni, magában Offenburg városában 10,000-nél több egyént térítettek át. Sajnos, hogy még mindig vannak, kik a szerzetes rendek terjeszkedését örvendetes ténynek tartják.

— **Az orleansi Szűz** szentté avatása megtörténik, dacára annak, hogy a „csalhatatlan egyház“ avatja szentté. A pápa ugyanis, mint a Temps journal, ünnepélyesen proclamálta d' Arc Johanna „heroicitását, kit közönségesen orleansi Szűznek neveznek.“ Annak idején a „csalhatatlan egyház“ püspökei égették meg, mint megátalkodott boszorkányt, de ez nem gátolja azt, hogy a pápaság a XX. században szentté ne avassa, mert hiszen az a pár évtized, mely egy canonizációhoz szükséges, elég arra, hogy a pápa csak kétségtelen bizonyítékok alapján ítéljen. Ilyen kétségtelen bizonyítékok, ha nehezen is, de

mégis kerülnek elő, jól emlékezünk rá, hogy éppen a múlt évben fedeztek fel (!) a vatikáni levéltárban egy levelet, mely a szintén szentté avatásra váró Szuárt Mária emlékét tisztázta minden gyanútól. Szerencse, hogy a vatikáni és más levéltárak még annyira kiaknázatlanok, hogy ilyen okmányok felfedezésére (!) a legtöbb esetben remény van. Jól tenné a pápa, ha az okmányok valódiságát is szigorú kritika tárgyává tenné, mert a „csalhatatlan pápa“ kimond, esetleges nem ismert okmányok napfényre kerülése után nehéz ismét kiigazítani.

Tartalomjegyzék: Református tanügyi politika. Zoványi Jenő. — Tárca: A régi debreceni polgárság áldozatkészsége. Zoltai Lajos. — Álláspontunk és az 1848. évi XX. t. c. 2. §. és 3. §-sa. Eröss Lajos. — A debreceni református kollégium adattára. Balogh Ferencz. — Viszonzó Juhász Károly úrnak. Sólyom Ferencz. — Az egységes liturgiáról. F. Varga Lajos. — Irodalom. — Különlék.

Felelős szerkesztő: ERÖSS LAJOS.

Pályázat

a hevesnagykunsági ev. reform. egyházmegyébe kebelezett tiszta-roffi egyház lemondás folytán megürült lelkészi állomására.

Évi jövedelem díjlevél szerint 3170 kor.

1. Nyolcszáz, 800 kor. az egyház pénztárából.

2. Egy egész telek föld (36 kis hold szántó).

3. Tizenhat, (16) közös legelői illetőség és négy, (4) tarlólegeltetési jog.

Ezen földek — egy hold szántó kivételével — f. évi szept. 29-ig haszonbérbe vannak adva; jelenlegi haszonbér: 1152 kor.; s így az összes földek haszonbéri értéke, felszámítva az egy hold haszonbérét is, 1180 kor.

4. Gyült buza az egyház magtárából: 3444 hl.

5. Gyült árpa az egyház magtárából: 3444 hl. jelenleg a 4. sz. alattival megváltva: hatszázötven, (650) kor.

6. Kilenc, (9) öl tűzifa, melyből lelkész a hivatali helyiséget gyűlések alkalmával fűtetni tartozik; helyi viszonyok szerinti értéke: 90 kor.

7. Stólaré váltság (esk. ker. és esketéshez szükségelt ker. anyakönyvi kivonatok) háromszáz, 300 kor.

8. Temetések dija, mintegy évi egyszázötven, (150) kor.

9. Lakás.

A fizetés, a hivatal elfoglalásától számítva, évnegyedenként előre történik, s a földek adóját az egyház fizeti.

Megjegyeztetik, hogy a föld 1904. szept. 29-ig haszonbérbe lévén adva, megválasztott lelkész ez év szept. 29-ig a haszonbérbe nem adott egy hold buzavetés felestermése s az említett 1152 kor. haszonbér összegnek azon hányada illeti, mely hivatala elfoglalásától szept. 29-ig esedékessé válik. Ez idő után a földeket szabad tetszése szerint használhatja.

Megválasztott lelkész hivatalát a választás, illetve annak megerősítése után azonnal elfoglalni tartozik.

A felszerelt pályázati kérvények f. évi máj. 1-ig Dorogi Lajos espereshez Kisujszállásra küldendők.

A tiszta-roffi egyház első osztályu.

Debrecen, 1904. ápr. 8.

Kiss Áron
püspök.

K Ö Z G A Z D A S Á G.

A triesti általános biztosító-társaság (Assicurazioni Generali)
f. é. március hó 18-án tartott 721. közgyűlésén terjesztettek be az 1903. évi mérlegek. Az előttünk fekvő jelentésből látiuk, hogy az 1903. december 31-én érvényben volt életbiztosítási tőkeösszegek 656,787,581 korona és 31 fillért tettek ki és az év folyamán bevett díjak 28,731,705 korona 08 fillérre rugtak. Az életbiztosítási osztály díjtartaléka 14,002,386 korona 03 fillérrel 174,192,235 korona 16 fillérre emelkedett. A tűzbiztosítási ágban, beleértve a betöréses-lopás elleni és tükörüveg-biztosítást a díjbevétel 12,989,614,539 korona biztosítási összeg után 21,276,945 korona 70 fillér volt, miből 8,716,810 korona 37 fillér viszontbiztosításra fordított úgy, hogy a tiszta díjbevétel 12,560,135 korona 33 fillérre rugott, mely összegből 8,669,907 korona 26 fillér mint díjtartalék minden tehertől menten jövő évre vitetett át. A jövő években esedékessé váló díjkötelezővények összege 86,523,237 korona 41 fillér. A szállítványbiztosítási ágban a díjbevétel kitett 3,7-0,916 korona 60 fillért, mely a viszontbiztosítások levonása után 1,161,348 korona 49 fillérre rugott. Károkért a társaság 1903-ban 26,668,093 korona 31 fillért folyósított. Ehhez hozzáadva az előbbi években teljesített kárfizetéseket a társaság alapítása óta károk fejében 768,682,165 korona és 96 fillérnyi igen tekintélyes összeget fizetett ki. A nyereség tartalékok közül, melyek összesen 23,595,036 korona 95 fillérre rugnak, különösen kiemelendők: az alapszabály szerinti nyereségtartalék, mely 5,250,000 koronát tesz ki, az értékpapírok árfolyam-ingadozására alakított tartalék, mely a 3,729,624 korona 17 fillér külön tartalékkal egygyütt 16,778,952 korona 01 fillérre emelkedett, továbbá felemliendő a 160,090 koronára rugó kétes követelések tartaléka és a 378,042 korona 47 fillérnyi ingatlan tartalék. Ezekon kívül fenáll még egy 938,042 korona 47 fillért kitevő külön alap, melynek az a rendeltetése, hogy az életbiztosítási osztályban a kamatláb esetleges csökkenését kiegyenlítse. A társaság összes tartalékjai és alapjai, melyek elsőrangú értékekben vannak elhelyezve, az idei átutalások folytán 208,632,918 korona 73 fillérről 227,329,923 korona 25 fillérre emelkedtek, melyek következőképen vannak elhelyezve:

1. Ingatlanok és jelzálog követelések	35,297.680	korona	66	fillér
2. Életbiztosítási kötvényekre adott kölcsönök	19,464.641	"	25	"
3. Letéteményezett értékpapírokra adott kölcsönök	723,807	"	13	"
4. Értékpapírok	157,833.474	"	11	"

5. Tárcaváltók	1,008.628 korona 72 fillér
6. A részvényesek biztosított adós- levelei	7,350.000 " — "
7. Bankoknál levő rendelkezésre álló követelések, készpénz és az inté- zet követelése, a hitelezők kö- veteléseinek levonásával	5,651.691 " 38 "

Összesen : 227,329.923 korona 25 fillér

Ezen értékekből 45 millió korona magyar értékekre esik.

Első Leánykiházasítási Egylet m. sz. Schwarz Ármin elnök-
lésével tartatott meg folyó évi március 25-én ezen intézet *negy-
vennyedik* közgyűlése. Az 1903-iki kezelési évre vonatkozó je-
lentés és zárszámadás a felmentvény megadása mellett egyhan-
gulag tudomásul vétetnek. A jelentésben és mérlegben a követ-
kező figyelemre méltó adatok találhatók: Nászjutalék és vissza-
fizetések címén 859,513 korona 29 fillér lett kifizetve, ezek között
95 árva-jutalékrész 59,550 koronával. Az új beiratkozások 14,854
jutalékrészt, 3017 jutalékrésszel többet eredményeztek mint az
előző évben. Díjakban 2,507.619 korona 49 fillér vételeztetett be,
ami 221,754 kor. 56 fillérnyi emelkedést jelent. A kamat és bér-
jövedelem 413.120 kor. 52 fillér, tehát 40.727 korona 42 fillérrel
több volt, mint az előző 1902. évben. A díjtartalék 1,202.482
korona 99 fillérrel növeltetett és most már 9,334,174 kor. 85
fillérre emelkedett. A nászjutalék felemelési és a külön tartalékra
116.206 korona 20 fillér esik, melyek most már 708,774 korona
60 fillérrel rendelkeznek. A múlt esztendőben létesített árfolyam
különbözeti tartalékhoz 15,000 korona csatoltatott, mely ezzel
65,000 koronára rug. A hivatalnoki nyugdíjalap javára 5000 ko-
rona megszavaztatik, mely nyugdíjalap immár 140,483 korona
02 fillérnyi összeget ért el. Améltég végösszege gyanánt 10,52.392
korona 67 fillér mutatkozik, mely végösszeg takarékbetétekben,
álapapírokban és egyéb elsőrendű értékpapírokban, valamint
kiváló saját épületekben fedezetét leli. A jegyzőkönyv hitelesíté-
sével Blazek I. Antal és Löbl Izidor urak bizattak meg. A fel-
ügyelő-bizottságba újra: Dr. Alexander Bernát, dr. Simonyi Zsig-
mond, Héger József, We theimer Albert és Seifensieder József
urak választattak meg. Miután a közgyűlés dr. Murányi Ernő
tag indítványára Schwarz Ármin elnöknek, az összigazgatóság
nak és Kohn Arnold vezérigazgatónak egyhangulag köszönetet
és elismerést szavazott, a közgyűlés véget ért. A „D* osztály-
nak” folyó évi március 22-én megejtett VIII. kisorsolása alkalm-
ából az alábbi alapkönyvszámok soroltattak ki, minek folytán
a nevezett tagoknak egy-egy 1000 koronára szóló díjmentes
nyereménykötvény kiszolgáltattott. 1839 alapkönyvszám Spitz
Fülpné Budapest, 69113 alapkönyvszám Herschkovics Gyula
Budapest, 1020 alapkönyvszám Schweiger Lajos Kunfélegyháza,
4245 alapkönyvszám Tuna Adolf Zombor, 5279 alapkönyvszám

Levy Raf. Ábrahám Zeniza, 6709 alapkönyvszám Seres Imre
Sarkad, 59790 alapkönyvszám dr Spitzer Adolf Erdevik, 70343
alapkönyvszám Czégeni József Kolozsvár.

A szatmári kiállításon,

(1903) jury tag, arany-éremmel és diszoklevéllel
kitüntetve.

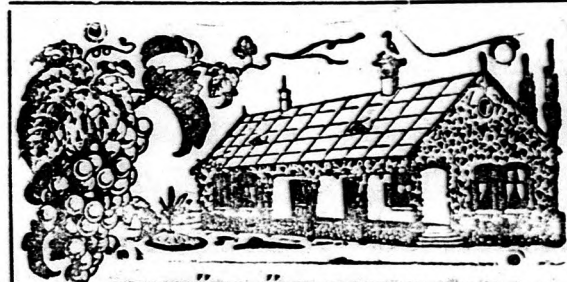
Jobb és megbízhatóbb magvakat senki sem ad, mint

Fabián Béla

magkereskedése

Budapest, IX., Üllői-ut 73. sz.

Nagy képes árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

SZŐLŐLUGAST

ültessünk minden ház mellé és kertjeinkben
föld és homoktalajon.

Erre azonban nem minden szőlőfaj alkalmas, (bár mind
kiszó természetű) mert nagyobb része ha megnő is, termést nem
hoz, ezért sokan nem érték el eredményt eddig. Hol lugastnak
alkalmas fajokat ültettek, azok bőven ellátják házukat az egész
szőlőérés idején a legkiválóbb muskatály és más édes szőlőkkel.

A szőlő hazánkban mindenütt megerem s nincsen oly ház,
melynek fala mellett a legesekegyebb gondozással fellevelhető
nem volna, ezenkívül más épületeknek, kerteknek, kerítésnek
stb. a legremekebb díszé, anélkül, hogy legkevésbé helyet is
elfoglalna az egyébre használható részekből. Ez a legháladáto-
sabb gyümölcs, mert minden évben terem.

A fajok ismertetésére vonatkozó, színes fénynyomatu kata-
logus bárkinek ingyen és bérmentve küldetik meg, aki címét egy
levelezőlapon tudatja.

Czím:

Ermelléki első szőlőoltványtelep Nagy-Kágya,
u. p. Székelyhid.

Triesti Általános Biztosító Társaság

(ASSICURAZIONI GENERALI)

Budapest, V., Dorottya-utca 10. szám.

A „Közgazdaság” rovatban közöljük a TRIESTI ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ TÁRSASÁG

a legnagyobb, leggazdagabb és legrégebb biztosító intézetünk

mérlegének főbb számadatait. **Teljes mérleggel a társaság mindenkinek, a ki e célból hozzá fordul, a leg-
nagyobb készséggel szolgál.** — Az intézet elfogad: élet-, tűz, szállítmány, üveg-, betöréssel-lopás- és harang-
törés és repedés elleni biztosításokat. Közvetít továbbá: jégbiztosításokat a „Magyar jég- és viszontbiztosító
r.-t.”, valamint baleset elleni biztosításokat az „Első o. általános baleset ellen biztosító társaság” számára.

A debreczeni főügynökség: „Közgazdasági Bank” részvénytársaság.

A tavaszi idényre

remek szép

férfi divat ujdonságok

érkeztek

FEKETE JAKAB

uri divat és kalap üzletében,
DEBRECZEN, FÖTÉR,
a kisteplom mellett,

*u. m.: Valódi angol, olasz és
belföldi kalapok, fehéreneműek,
gallérok, készelők, isléses nyak-
kendők, férfi csipők, séta botok
és esőernyők, kesztyűk és ha-
risnyák, uti bőröndök*

olcsó szabott árban.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosai

László Albert és Társa (HEGEDÜS S. és SÁNDOR I.)

protestáns egyházirodalmi könyvkiadóhivatalában Debreczenben
Éppen most jelent meg:

Szolnoky Gerzson. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok
templomi használatra. Ára füzve 4 kor. kötve 6 kor.

Megjelentek továbbá:

Van-Oosterzee-Antal-féle

Heidelbergi Káté

52 egyházi beszédben. Ára díszes vászon kötésben 12 korona.

Szügyi József Négyhangu magyar ev. ref. chorál könyv orgo-
nára és négyszólamu vegyes énekparra alkalmazva. Ára
füzve 8 kor., vászonkötésben 10 korona.

Szügyi József 225 Orgona előjáték templomi és iskolai hasz-
nálatra. Ára füzve 6 kor., vászon kötésben 8 korona.

Juhász S. Protestáns asszonyok. Füzve 4 kor. Fényes selyem-
brokát díszkötésben 12 korona. Protestáns hölgyeknek
ajándékkul kiválóan alkalmas.

Sz. Kiss Károly Bibliai képek. Rövid és népszerű bibliai
magyarázatok. 4 kötet, füzve 20 kor., vászonkötésben 28
kor. (A IV. kötet sajtó alatt van.)

Kiss Ádám Egyházi beszédek. I. 4 korona. (Sajtó alatt.)

Ferenczy Gyula dr. A civilizáció bölcsője. Füzve 4 kor.
Kötve 6 kor.

Vásárhelyi Zsigm. A mi hitünk és prédikálásunk. Füzve
4 kor. Kötve 6 kor.

„ „ **Bibliai képek.** 4 k. 40 fill. Kötve 6 k. 40 fill.
Ezen valamint más művek is megrendelhetők

☛ csekély havi részletfizetésre ☛
a „Kazinczy“ Könyvkereskedő Részvénytársaságnál Debreczenben.

☛ **Theológiai és tanszerárjegyzék in-
gyen és bérmentve küldetik meg** ☛

A „Neumann M.“ cég debreceni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész
és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta
ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja,
nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület
lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne te-
kintsék meg azt a kitünő hírnévnek örvendő
nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyer-
mek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a
legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják
az összes vásárlók, de különösen azok a
szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt
szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak
Debreczenbe jöve ne mulaszták el ezt a
látványosság számba menő hatalmas áruház-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni
mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolid-
ságnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az
üzlet az év minden szakában, mert a vevők
óriási tömege helyből úgy mint vidékről a
Neumann M. céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét
minden időben és körülmények között fen-
tartani, de arra nem is volt eset, hogy
Neumann M. áruháza ellen panasz emel-
tetett volna.

*Olcsóság, tartósság és csinosság te-
kintetében a Neumann cég* áruai versenyen
felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és
tanító urai pedig különösen bizalommal for-
dulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen
mint törzs vevőközönség különös figyelem-
ben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmükbe ajánljuk ezt a
régóta kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debreczen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPITTA OTT : 1845-BEN.